

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه یزد
دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری
گروه اقتصاد

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
علوم اقتصادی

بررسی عملکرد بنگاه‌های صنعتی پیش از خروج و تأثیر آن بر خروج
شواهدی از صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه

استاد راهنما: دکتر محمدعلی فیض‌پور

استاد مشاور: دکتر ابراهیم حیدری

پژوهش و نگارش: عباس رضائی نوجینی

مهرماه ۱۳۹۰

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس سزاوار خدایی است که به ما قدرت آموختن عطا کرد و در مسیر کسب علم و دانش و زندگی ما را یاری نمود. حال که به حول و قوه الهی پایان نامه اینجانب به پایان رسیده است بر خود واجب می دانم از کلیه عزیزانی که مرا در جهت اتمام این پایان نامه یاری نمودند صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم:

از **خانواده عزیزم** که در مراحل انجام این کار پشتوانه من بودند، بی نهایت سپاسگزارم.
از استاد گرانمایه جناب **آقای دکتر محمدعلی فیض پور** که با صبر و حوصله و کمک های بی دریغشان زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده داشته و اینجانب افتخار شاگردی ایشان را داشته ام و از علم، اخلاق و منش ایشان بسیار بهره مند شدم، صمیمانه تشکر می نمایم.
از استاد ارجمندم جناب **آقای دکتر ابراهیم حیدری** که زحمت مشاوره این پایان نامه را تقبل کردند کمال قدردانی را دارم.

از اساتید محترم داور این پایان نامه جناب **آقای دکتر رسول بخشی دستجردی** و **دکتر حسن خادمی زارع** که با ارائه نکات دقیق و موشکافانه بر غنای هر چه بیشتر این تحقیق افزودند، کمال سپاسگذاری را دارم.

همچنین از تمامی دوستان عزیزی که در انجام این پایان نامه مرا یاری نمودند، سپاسگزارم.

چکیده

خروج بنگاه از فعالیت اقتصادی تداعی کننده‌ی وضعیت اقتصادی هر کشور بوده و از یک سو، می‌تواند به عنوان نابسامانی در وضعیت اقتصادی آن کشور تلقی گردیده و از سوی دیگر، خروج بنگاه‌ها از فعالیت اقتصادی و جایگزینی آن‌ها توسط بنگاه‌های جدید نمایانگر پویایی یک اقتصاد بوده و گامی در جهت دستیابی به اهداف کلان اقتصادی محسوب می‌شود. با این وجود، انتظار بر آن است که دوره حیات هر بنگاه تا دوره‌ای معقول ادامه یافته و پس از آن از فعالیت خارج گردد. چه آنکه، خروج زود هنگام بنگاه‌های اقتصادی نه تنها سرمایه‌های ملی را هدر می‌دهد، بلکه زمینه را برای مسائل متعدد اقتصادی- اجتماعی فراهم می‌آورد. عوامل متعددی بر خروج بنگاه تأثیرگذار بوده و در این میان و بر اساس ادبیات موجود، بهره‌وری عمده‌ترین عاملی است که می‌تواند خروج بنگاه را تبیین نماید. با این وجود، بر اساس مطالعات انجام شده در سایر کشورها، سهم بنگاه‌های با بهره‌وری بالا از مجموعه بنگاه‌های خارج شده نیز غیر قابل چشم‌پوشی است. از سوی دیگر، با توجه به ادبیات موجود، اندازه و سن بنگاه به عنوان عاملی مؤثر بر عدم یکنواختی در بهره‌وری بنگاه‌ها و در نتیجه احتمال خروج آن‌ها برشمرده شده است. بر این اساس، پژوهش حاضر کوشیده است تا تأثیر بهره‌وری بر احتمال خروج بنگاه‌های جدیدالورود صنایع تولیدی ایران و همچنین تأثیر اندازه و سن بنگاه بر سطح بهره‌وری آن را مورد بررسی قرار دهد.

داده‌های این پژوهش حاصل سرشماری‌های انجام شده توسط مرکز آمار ایران از بنگاه‌های صنایع تولیدی ایران طی دوره زمانی ۱۳۸۳-۱۳۷۹ بوده و به منظور بررسی عوامل مؤثر بر خروج بنگاه‌های جدیدالورود از مدل مخاطره کاکس و جهت بررسی تأثیر اندازه و سن بنگاه بر بهره‌وری آن از آزمون آنالیز واریانس استفاده شده است.

بر اساس نتایج بدست آمده، در حالی که بهره‌وری نیروی کار دارای تأثیر کاملاً معنی‌داری بر احتمال خروج بنگاه‌های جدیدالورود بوده، بهره‌وری کل عوامل تولید تأثیر معنی‌داری از خود نشان نداده است. همچنین، در حالی که میانگین بهره‌وری نیروی کار بنگاه‌های جدیدالورود خارج شده طی سال‌های مورد بررسی، همواره کمتر از میانگین بهره‌وری بنگاه‌های جدیدالورود

باقی‌مانده بوده؛ میانگین بهره‌وری کل عوامل تولید بنگاه‌های خارج شده، عمدتاً بیشتر از میانگین بهره‌وری کل بنگاه‌های باقی‌مانده بوده است. اندازه و سن بنگاه نیز تأثیر معنی‌داری بر سطح بهره‌وری آن داشته است.

واژگان کلیدی: بهره‌وری، اندازه و سن بنگاه، خروج بنگاه، صنایع تولیدی ایران، مدل مخاطره متناسب کاکس.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- بیان مسأله پژوهش
۷	۱-۳- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش
۹	۱-۴- اهداف پژوهش
۹	۱-۵- فرضیه‌های پژوهش
۱۰	۱-۶- جنبه جدید بودن و نوآوری
۱۱	۱-۷- قلمرو پژوهش
۱۲	۱-۸- تعریف مفاهیم و اصطلاحات
۱۳	۱-۹- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۵	فصل دوم: مبانی نظری و مطالعات تجربی
۱۶	۲-۱- مقدمه
۱۷	الف- مبانی نظری
۱۷	۲-۲- مروری بر دوره حیات یک بنگاه اقتصادی
۱۸	۲-۳- بهره‌وری، اهمیت و مفاهیم آن
۳۲	۲-۴- رابطه بهره‌وری با اندازه و سن بنگاه
۴۱	ب- مروری بر مطالعات پیشین
۴۲	۲-۵- مروری بر مطالعات انجام شده در کشورهای توسعه یافته
۵۴	۲-۶- مروری بر مطالعات انجام شده در کشورهای در حال توسعه
۵۹	۲-۷- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۶۱	فصل سوم: داده‌ها و روش تحقیق
۶۲	۳-۱- مقدمه

۲-۳	روش تحقیق	۶۲
۳-۳	مدل مورد استفاده در مطالعه عوامل مؤثر بر خروج بنگاه‌ها	۶۷
۴-۳	توصیف داده‌ها، نحوه جمع‌آوری و مشکلات آن	۸۲
۳-۵	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۹۳
فصل چهارم: تخمین و برآورد مدل		
۴-۱	مقدمه	۹۵
۴-۲	تحلیل توصیفی داده‌های مورد استفاده در رابطه با آزمون فرضیه‌ها	۹۶
۴-۳	نتایج و یافته‌ها	۱۰۲
۴-۴	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۱۲۱
فصل پنجم: جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و سیاست‌های پیشنهادی		
۵-۱	مقدمه	۱۲۳
۵-۲	بنگاه‌های جدیدالورود صنایع تولیدی ایران و روند خروج آن‌ها	۱۲۴
۵-۳	روند خروج بنگاه‌های جدیدالورود بر حسب اندازه بنگاه	۱۲۵
۵-۴	اندازه بنگاه‌های جدیدالورود و بهره‌وری عوامل تولید	۱۲۶
۵-۵	تأثیر سن بنگاه بر بهره‌وری نیروی کار	۱۲۹
۵-۶	عملکرد پیش از خروج بنگاه‌های جدیدالورود	۱۳۲
۵-۷	عوامل مؤثر بر خروج (بقای) بنگاه‌های جدیدالورود	۱۳۴
۵-۸	پیشنهادات محقق بر اساس یافته‌های پژوهش	۱۳۵
۵-۹	پیشنهاداتی برای انجام پژوهش‌های آتی	۱۳۸
ضمیمه		
منابع و مأخذ		
		۱۴۰
		۱۴۱

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲- عملکرد بنگاه‌ها در سال‌های قبل از خروج، مطالعه کریرا و تیکزیرا (۲۰۰۹).....	۴۳
جدول ۲-۲- نتایج حاصل از تخمین مدل مورد مطالعه کریرا و تیکزیرا (۲۰۰۹).....	۴۳
جدول ۲-۳- نتایج حاصل از تخمین مدل مورد مطالعه کیوتا و تاکیزاوا (۲۰۰۶).....	۵۹
جدول ۲-۴- عملکرد قبل از خروج بنگاه‌ها، مطالعه بلوون و دیگران (۲۰۰۶).....	۴۵
جدول ۲-۵- بهره‌وری نسبی بنگاه‌ها در سال‌های قبل از خروج، مطالعه هان (۲۰۰۰).....	۴۶
جدول ۲-۶- نتایج حاصل از مدل مورد استفاده استو- پرز و همکاران (۲۰۱۰).....	۴۷
جدول ۲-۷- نتایج حاصل مدل مورد مطالعه دیاز و سانچز (۲۰۰۸).....	۴۹
جدول ۲-۸- نتایج حاصل از مطالعه گریناوی و همکاران (۲۰۰۹).....	۵۰
جدول ۲-۹- بهره‌وری نیروی کار بر حسب اندازه بنگاه، مطالعه لوونگ و همکاران (۲۰۰۸b) ..	۵۲
جدول ۲-۱۰- نتایج حاصل از مدل مورد مطالعه دّون (۲۰۰۱).....	۵۳
جدول ۲-۱۱- نتایج حاصل از مدل مورد مطالعه پلانگ کارایا و همکاران (۲۰۰۹).....	۵۳
جدول ۲-۱۲- نتایج حاصل از مدل مورد مطالعه گبریسوس (۲۰۰۷).....	۵۴
جدول ۲-۱۳- نتایج حاصل از مطالعه او (۲۰۰۱).....	۵۵
جدول ۲-۱۴- نتایج حاصل از مدل مورد مطالعه فریزر، (۲۰۰۵).....	۵۶
جدول ۲-۱۵- نتایج حاصل از تخمین مدل مورد مطالعه فرناندز (۲۰۰۸).....	۵۸
جدول ۲-۱۶- نتایج حاصل از تخمین مدل مورد مطالعه پوش‌دوزباشی (۱۳۸۹).....	۵۸
جدول ۳-۱- نحوه اندازه‌گیری دیگر متغیرها، در تحلیل بقای بنگاه‌های جدیدالورود.....	۹۱
جدول ۴-۱- آمار توصیفی بنگاه‌های جدیدالورودِ خارج شده طی دوره ۸۴- ۱۳۸۱.....	۹۷
جدول ۴-۲- آمارهای توصیفی بنگاه‌های جدیدالورود بر حسب اندازه (سال ورود ۱۳۸۰).....	۹۹
جدول ۴-۳- آمار توصیفی بنگاه‌های جدیدالورود سال‌های ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ بر حسب اندازه.....	۹۹
جدول ۴-۴- تعداد بنگاه‌های جدیدالورود در محاسبه شاخص‌های بهره‌وری بر حسب اندازه بنگاه.....	۱۰۰

جدول ۴-۵- تعداد بنگاه‌ها در محاسبه بهره‌وری نیروی کار بر حسب سن بنگاه، طی دوره زمانی ۱۳۷۹-۸۴	۱۰۲
جدول ۴-۶- شاخص‌های توصیفی بهره‌وری بنگاه‌های جدیدالورود باقیمانده، بر حسب اندازه. ۱۰۳	
جدول ۴-۷- نتایج حاصل از آزمون آنالیز واریانس در مقایسه میانگین بهره‌وری بنگاه‌های جدیدالورود باقیمانده، بر حسب اندازه بنگاه	۱۰۵
جدول ۴-۸- شاخص‌های توصیفی بهره‌وری بنگاه‌ها بر حسب سن	۱۰۶
جدول ۴-۹- نتایج حاصل از آزمون آنالیز واریانس مقایسه بهره‌وری بنگاه‌ها بر حسب سن ...	۱۰۷
جدول ۴-۱۰- تفکیک بنگاه‌های جدیدالورود خارج شده بر حسب سطح بهره‌وری	۱۰۸
جدول ۴-۱۱- عملکرد (LP) بنگاه‌های خارج شده نسبت به باقیمانده‌ها، قبل از خروج	۱۰۹
جدول ۴-۱۲- عملکرد (TFP) بنگاه‌های خارج شده نسبت به بازمانده‌ها، قبل از خروج	۱۱۱
جدول ۴-۱۳- تأثیر بهره‌وری نیروی کار بر احتمال خروج بنگاه‌های جدیدالورود با در نظر گرفتن متغیرهای مجازی نوع صنعت	۱۱۵
جدول ۴-۱۴- تأثیر بهره‌وری نیروی کار بر احتمال خروج بنگاه‌های جدیدالورود بدون در نظر گرفتن متغیرهای مجازی نوع صنعت	۱۱۶
جدول ۴-۱۵- تأثیر بهره‌وری نیروی کار بر احتمال خروج بنگاه‌های جدیدالورود با در نظر گرفتن متغیرهای مجازی نوع صنعت	۱۱۷
جدول ۴-۱۶- تأثیر بهره‌وری کل عوامل تولید بر احتمال خروج بنگاه‌های جدیدالورود بدون در نظر گرفتن متغیرهای مجازی نوع صنعت	۱۱۸
جدول ۵-۱- نتایج مقایسه میانگین بهره‌وری بنگاه‌های جدیدالورد، بر حسب اندازه بنگاه ...	۱۳۱
جدول ۵-۲- نتایج مقایسه میانگین بهره‌وری نیروی کار بنگاه‌ها بر حسب سن	۱۳۳
جدول ۵-۳- بهره‌وری بنگاه‌های خارج شده نسبت به باقیمانده‌ها، در سال‌های قبل از خروج	۱۳۴
جدول ۵-۴- خلاصه نتایج بدست آمده از بررسی تأثیر عوامل مؤثر بر خروج بنگاه‌های جدیدالورود	۱۳۶

فهرست نمودارها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱۷.....	نمودار ۲-۱- مراحل عمر بنگاه از دید کامرون و وتن، (۱۹۸۳).....
۲۵.....	نمودار ۲-۲- مدل آدیزس درباره دوره حیات سازمان.....
۳۳.....	نمودار ۲-۳- توزیع بهره‌وری نیروی کار و اندازه بنگاه.....
۳۵.....	نمودار ۲-۴- متوسط شاخص کارایی و اندازه بنگاه، مطالعه دیاز و سانچز، (۲۰۰۸).....
۱۲۶.....	نمودار ۵-۱- روند خروج (بقای) بنگاه‌های جدیدالورود (سال ۱۳۸۰) صنایع تولیدی ایران.....
۱۲۷.....	نمودار ۵-۲- نحوه توزیع اندازه بنگاه‌های جدیدالورود (سال ۱۳۸۰).....
۱۲۸.....	نمودار ۵-۳- روند خروج (بقای) بنگاه‌های جدیدالورود با اندازه اولیه ۴۹-۱۰ نفر کارکن.....
۱۲۸.....	نمودار ۵-۴- روند خروج (بقای) بنگاه‌های جدیدالورود با اندازه اولیه متوسط و بزرگ.....
۱۳۱.....	نمودار ۵-۵- آمارهای توصیفی بهره‌وری بنگاه‌های جدیدالورود بر حسب اندازه.....
۱۳۳.....	نمودار ۵-۶- آمارهای توصیفی بهره‌وری نیروی کار بنگاه بر حسب سن.....

فهرست اشکال

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲۷.....	شکل ۲-۱- تأثیر سن و اندازه بر رشد و مرگ بنگاه.....
۶۹.....	شکل ۳-۱- چگونگی وجود سانسورشده‌گی در داده‌های بقا.....

فصل اول

کلیات تحقیق

از نظر تئوری‌های اقتصادی، اقتصادهای باز، غیرمتمرکز و رقابتی عملکرد بهتری نسبت به سایر سیستم‌های اقتصادی دارند؛ به طوری که می‌توان گفت رقابت در تمام ابعاد سبب بهبود عملکرد اقتصاد و افزایش کارایی آن در بلندمدت می‌شود. در این میان، از عواملی که باعث شکل‌گیری رقابت در بازارها شده و از فرآیندهای اجتناب‌ناپذیر پویایی بازار نیز محسوب می‌شود، می‌توان به ورود و خروج بنگاه‌های اقتصادی از چرخه تولید اشاره نمود، که منجر به رشد بنگاه‌های کارآمد و سقوط بنگاه‌های ناکارآمد می‌شود. همان‌گونه که کایا و همکاران^۱ (۲۰۰۲؛ ص، ۲) نیز اشاره دارند، ورود و خروج بنگاه‌ها از چرخه فعالیت اقتصادی نقشی اساسی در تغییر و تحول صنعت داشته و منجر به بازسازی در صنعت می‌شوند. لیکن، اگر چه ورود یک بنگاه به چرخه فعالیت اقتصادی (و متعاقباً خروج آن) گامی در راستای رسیدن به اهداف اقتصادی محسوب می‌شود؛ اما، این امر در صورتی میسر خواهد شد که توانایی این بنگاه در بقا و نقش خود مؤثر واقع گردد و به عبارتی، در سال‌های اولیه پس از ورود از صنعت خارج نگردند. چه آن که شکست و خروج بنگاه‌ها از فعالیت اقتصادی خود، بیکاری نیروی انسانی مشغول به کار، به حدر رفتن سرمایه‌ها و احیاناً کاهش تولید در آن بخش را به دنبال خواهد داشت. این در حالی است که از یک سو، با توجه به تأکید دولت‌ها بر رشد اقتصادی و در نتیجه افزایش تعداد بنگاه‌های اقتصادی، رقابت شدیدی در صحنه جهانی در زمینه فروش محصولات و خدمات به وجود آمده است؛ و از سوی دیگر، تغییرات وسیع محیطی نیز باعث شتاب فزاینده اقتصاد گشته و به علت رقابت روزافزون بنگاه‌های اقتصادی میزان ورشکستگی آن‌ها نیز افزایش یافته است (کمیجانی و سعادت‌فر، ۱۳۸۵؛ ص، ۳). از این رو، لزوم کاهش قیمت تمام شده به منظور داشتن توان لازم در بازارهای رقابتی امری غیر قابل انکار بوده و عملاً بقای بنگاه‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. در این میان، توجه به افزایش و بهبود سطح بهره‌وری و همچنین شناسایی عوامل مؤثر بر بهره‌وری و خروج بنگاه‌ها می‌تواند نقش بسزایی در کمک به آن‌ها داشته باشد. بر این اساس، این پژوهش می‌کوشد تا نقش برخی از عوامل مؤثر بر بهره‌وری و خروج بنگاه‌های جدیدالورود تولیدی را (با تأکید بر نقش بهره‌وری) بر اساس ادبیات موجود تبیین نماید.

---

^۱. Kaya et al., (2002).

چرا که شاید بتوان با شناسایی عوامل مؤثر بر عملکرد و خروج این بنگاه‌ها، به جای مرگ زودرس، زمینه فعالیت آن‌ها در سال‌های بیشتر و بیشتر فراهم گردد.

۱-۲- بیان مسأله پژوهش

امروزه با گسترش و تعامل جوامع با یکدیگر در عرصه بین‌المللی و شکل‌گیری اقتصاد بدون مرز، اهمیت رقابت در بازار یکپارچه جهانی بیش از پیش نمایان شده است. در این عرصه پرافت و خیز رقابت بین‌المللی، بقا، رشد و توسعه جوامع و به تبع آن سازمان‌ها، بنگاه‌ها و نهادهای اقتصادی از اهمیتی دوچندان برخوردار می‌باشد. از این رو، از موضوعاتی که طی دهه‌های اخیر در بسیاری از مطالعات مورد توجه و بررسی قرار گرفته، دوره حیات بنگاه‌های اقتصادی می‌باشد. در باب دوره حیات بنگاه‌های اقتصادی می‌توان گفت؛ این بنگاه‌ها نیز همانند موجودات زنده که به دنیا می‌آیند؛ متولد می‌شوند، رشد می‌کنند، تکامل می‌یابند، پیر می‌شوند و سرانجام در هر کجای مسیر چنانچه انرژی صرف‌شده را از طریق داده‌های جدید جایگزین نمایند از بین می‌روند (فیض‌پور و موبد، ۱۳۸۷؛ ص، ۳). از این رو، از آنجا که مرگ بنگاه‌ها امری اجتناب‌ناپذیر و غیرقابل‌گریز است، چگونگی عملکرد بنگاه‌ها در دوره حیاتشان بسیار حائز اهمیت است. چه آنکه، در یک اقتصاد مبتنی بر بازار بنگاه‌ها به طور مستمر در معرض نیروهای انتخاب بازار قرار دارند و خروج آن‌ها از صنعت یا به اصطلاح مرگ آن‌ها امری عام و رایج می‌باشد. با این وجود، اگر چه توقف در فعالیت برای هر بنگاه اقتصادی موضوعیت دارد، لیکن خروج بنگاه‌ها از چرخه تولید از چند جهت حائز اهمیت می‌باشد؛

نخست آنکه، غفلت از خروج بنگاه‌های موجود از چرخه فعالیت موجب از بین رفتن فرصت‌های شغلی ایجاد شده و همچنین کاهش تولید بالفعل شده که می‌تواند منجر به رشد قیمت‌ها شود. علاوه بر آن، تعطیلی بنگاه‌های صنعتی زیان‌های مالی، سرمایه‌ای و اجتماعی قابل ملاحظه‌ای را نیز در بر خواهد داشت. با این وجود، نمی‌توان انکار کرد که به تعویق انداختن توقف فعالیت بنگاه‌های دایر به اندازه کمک به کارآفرینان در راه اندازی یک بنگاه جدید مفید خواهد بود. اگر چه ایجاد بنگاه‌های جدید دارای اهمیت می‌باشد، اما می‌توان میزان

رشد و طول عمر آن‌ها را نیز به عنوان عاملی در نظر گرفت که در دستیابی به اهداف بلندمدت در زمینه اشتغال و رشد اقتصادی اهمیت به سزایی دارد، و برای جلوگیری از مرگ این بنگاه‌ها و یا تعویق آن، لازم است که عوامل مؤثر بر شکست و همچنین عملکرد آن‌ها در طی چرخه حیاتشان شناسایی و مورد ارزیابی قرار گیرد.

حیات یک بنگاه اقتصادی می‌تواند تحت تأثیر عوامل متعددی قرار گیرد، و این عوامل و علت‌ها نیز می‌تواند برای بخش‌های مختلف اقتصادی و بسته به نوع و طول دوره حیات بنگاه، متفاوت باشد. بر اساس مطالعات تجربی نیز شواهد بدست آمده تا حدود زیادی مطابق با تئوری‌هایی مانند؛ تئوری‌های مبتنی بر رویکرد بوم‌شناسی سازمانی^۱ و تئوری وابستگی بنگاه به منابع^۲ می‌باشد، که خروج بنگاه‌های جوان و بالغ را تحت تأثیر مجموعه متفاوتی از عوامل تعیین‌کننده می‌دانند (Carreira & Teixeira, 2009; p, 2). بر اساس مطالعات صورت گرفته و تئوری‌های موجود، می‌توان عوامل مؤثر بر شکست و خروج بنگاه‌ها را در دو دسته خلاصه نمود:

الف - عوامل داخلی مؤثر بر خروج بنگاه، که خود به دو دسته تقسیم می‌شوند؛

- ۱- عوامل مرتبط با فرد، که از آن می‌توان به مهارت‌های مدیریتی، صلاحیت مدیران، کیفیت نیروی کار، مسائل روانشناختی و جامعه‌شناختی و ... اشاره نمود.
- ۲- عوامل ساختاری، که مرتبط با ساختار و وضعیت بنگاه بوده و از این حیث می‌توان سن و اندازه بنگاه، ساختار حقوقی بنگاه، میزان مشارکت سرمایه خارجی، بهره‌وری عوامل تولید، هزینه تبلیغات و ... را برشمرد.

ب - عوامل خارجی (محیطی) مؤثر بر خروج بنگاه، که خود نیز به دو دسته تقسیم می‌شوند؛

- ۱- عوامل مرتبط با صنعت، که می‌توان به میزان رشد صنعت، نوع و طبقه‌بندی صنعت، اندازه صنعت، میزان تمرکز در صنعت، نرخ ورود، شدت صادرات و میزان R&D صنعت، نوآوری و سودآوری صنعت و ... اشاره نمود.
- ۲- عوامل اقتصادی کلان، که در این مورد می‌توان متغیرهایی همچون سطح بیکاری، رشد GDP و نرخ بهره را نام برد.

---

¹. The Organizational Ecology Approach.

². Resource-based Theory of the Firm

همان‌طور که در بند " الف " بیان شد، از عوامل مؤثر و شاید مهمترین عامل بر دوره حیات بنگاه‌ها و متعاقباً خروج آن‌ها، سطح بهره‌وری عوامل تولید می‌باشد. به طوری که، بر اساس نتایج برخی مطالعات انجام شده و تئوری‌های موجود، بنگاه‌هایی که از فعالیت اقتصادی خود خارج می‌شوند معمولاً در پایین‌ترین سطح از توزیع بهره‌وری قرار دارند. از این رو، می‌توان گفت که بهره‌وری مؤسسات اقتصادی یک شاخص مهم و عاملی تعیین‌کننده در ارزیابی عملکرد (بهره‌وری) آن‌ها به شمار می‌آید، به گونه‌ای که مکانیسم انتخاب بازار نیز در جهت حذف بنگاه‌های با سطح بهره‌وری پایین‌تر عمل می‌نماید. اما، مسئله‌ای که در اینجا اهمیت می‌یابد؛ چگونگی عملکرد مکانیسم انتخاب بازار می‌باشد. به عبارت دیگر،

آیا خروج بنگاه‌ها از صنعت بواسطه‌ی یک شوک کوتاه مدت یا مرگ ناگهانی بوده، یا اینکه وضعیت و عملکرد این بنگاه‌ها طی سال‌های قبل از خروج به طور مداوم در حال کاهش و بدتر شدن می‌باشد؟

این موضوع در برخی از مطالعات، اخیراً بیشتر مورد توجه واقع شده و نتایج متفاوتی نیز بدست آمده است. به عنوان مثال، بر اساس نتایج مطالعه‌ای (اولین مطالعه) که گرلیچز و راجو^۱ در سال ۱۹۹۵ بر روی بنگاه‌های صنعتی رژیم اشغالگر قدس انجام داده‌اند، بنگاه‌هایی که از صنعت خارج شده‌اند در مقایسه با بنگاه‌های باقی‌مانده،^۲ دارای سطح بهره‌وری پایین‌تری در سال‌های قبل از خروج می‌باشند. همچنین بر اساس نتایج آن‌ها، رشد بهره‌وری بنگاه‌های خارج شده از صنعت در طی سال‌های قبل از خروج به طور مداوم در حال کاهش بوده، اما این کاهش در حدی نبوده که باعث مرگ آن‌ها شود، تا آنجا که شکاف بهره‌وری بین این بنگاه‌ها و بنگاه‌های باقی‌مانده با افزایش سن همچنان افزایش یافته تا در نهایت منجر به مرگ آن‌ها گردیده است. این محققین نتایج حاصل از بررسی‌های خود را اثر "سایه مرگ"^۳ نامیده‌اند که بر اساس آن، عملکرد بنگاه‌ها طی سال‌های پایانی عمر آن‌ها به تدریج دچار افت گردیده و سرانجام باعث مرگ آن‌ها می‌شود.

---

^۱. Griliches & Ramey, (1995).

^۲. Surviving Firms.

^۳. The Shadow of Death.

بر اساس مطالعه‌ای که بلون و همکاران^۱ (۲۰۰۶) برای بخش‌های تولیدی کشور فرانسه، و کریرا و تیکزیرا^۲ (۲۰۰۹) برای بخش‌های تولیدی کشور پرتغال انجام داده‌اند نیز، بنگاه‌هایی که از فعالیت اقتصادی خود خارج شده‌اند نسبت به بنگاه‌های باقی‌مانده در بازار دارای سطح بهره‌وری پایین‌تری در سال‌های قبل از خروج بوده‌اند.

اما، با این وجود، فرآیند انتخاب بازار ممکن است در میان کشورها، صنایع، بنگاه‌ها و نیز در طول زمان متفاوت باشد و به فاکتورهای خاص دیگری نیز بستگی داشته باشد. به عنوان مثال؛ بر اساس مطالعه انجام شده برای بخش‌های تولیدی ایالات متحده این پیش‌بینی را که یک سطح بهره‌وری پایین وجود دارد که در آن سطح از بهره‌وری بنگاه‌ها لزوماً تعطیل می‌شوند، تأیید نشده است (Baily et al., 1992). در واقع، بر اساس یافته‌های این محققین درحالی که تقریباً ۵۰ درصد از بنگاه‌های خارج شده از چهار دهک بنگاه‌های با بهره‌وری پایین بوده‌اند، حدود ۳۰ درصد از خروج‌ها نیز از چهار دهک بنگاه‌های با بهره‌وری بالا رخ داده است. به علاوه، در مطالعه آن‌ها بسیاری از بنگاه‌های با بهره‌وری پایین هم وجود داشته‌اند که طی دوره مورد بررسی از بازار خارج نشده‌اند. نیشی‌مورا و همکاران^۳ (۲۰۰۵) نیز در مطالعه‌ی خود با بیان اینکه مکانیسم انتخاب بازار در برخی شرایط ممکن است به خوبی عمل نکند، به این نتیجه رسیده‌اند که در زمان رکود اقتصادی ژاپن بنگاه‌های ناکارآی بالغی وجود داشته‌اند که از بازار خارج نشده‌اند در حالی که برخی بنگاه‌های جوان‌تر و با کارایی بیشتر از بازار خارج شده‌اند. در این خصوص، بر اساس مطالعات هید^۴ (۲۰۰۳) برای ایالات متحده و هرادا^۵ (۲۰۰۷) برای ژاپن، دو نوع خروج را می‌توان از یکدیگر تفکیک نمود: خروج موفق (خروج اجباری غیر اقتصادی؛ برای مثال خروج بنگاه برای تغییر ترکیب تولید) و خروج ناموفق (ورشکستگی). که بر این اساس، مشاهده بنگاه‌های با بهره‌وری پایین که در صنعت باقی‌مانده‌اند و خروج‌های با بهره‌وری بالا، امکان‌پذیر است، که دلالت بر این دارد که فاکتورهای کلیدی دیگری نیز بر خروج بنگاه‌ها مؤثر هستند که می‌تواند در بخش‌های مختلف اقتصادی نیز متفاوت باشد.

1. Bellone et al., (2006).

2. Carreira & Teixeira, (2009).

3. Nishimura et al., (2005).

4. Headd, (2003).

5. Harada, (2007).

از این رو، از آنجا که بخش صنعت یکی از بخش‌های مهم اقتصادی کشور می‌باشد؛ به گونه‌ای که روند صنعتی شدن در ایران در طی دو دهه گذشته همواره در حال رشد بوده و این روند نیز همچنان در حال افزایش می‌باشد (صادقی مقدم، ۱۳۸۷؛ ص، ۱۰)، این تحقیق می‌کوشد تا ضمن بررسی عملکرد (بهره‌وری) بنگاه‌های جدیدالورود تولیدی در سال‌های پیش از خروج و تأثیر آن بر خروج این بنگاه‌ها، برخی عوامل مؤثر بر بهره‌وری این بنگاه‌ها (سن و اندازه بنگاه) را نیز مورد بررسی قرار دهد. از این رو، در این مطالعه علاوه بر آنکه مجموعه‌ای از عوامل مؤثر بر خروج بنگاه‌های جدیدالورود صنایع تولیدی در سال‌های پیش از خروج و با تأکید بر بهره‌وری، مورد بررسی قرار خواهد گرفت، به منظور بررسی تأثیر اندازه بنگاه‌های جدیدالورود بر بهره‌وری عوامل تولید آن‌ها، بنگاه‌های مذکور را به سه دسته بنگاه‌های کوچک (۴۹-۱۰ نفر کارکن)، متوسط (۹۹-۵۰ نفر کارکن) و بزرگ (بیشتر از ۱۰۰ نفر کارکن) تقسیم نموده و سطح بهره‌وری در هر یک از این گروه‌ها مورد بررسی قرار خواهد گرفت. همچنین، به منظور بررسی تأثیر سن بر بهره‌وری بنگاه‌ها، بنگاه‌های مورد نظر را به چهار گروه بنگاه‌های نوزاد (۴-۱ سال)، جوان (۹-۵ سال)، بالغ (۱۹-۱۰ سال) و پیر (بیشتر از ۲۰ سال سن) تقسیم نموده و بهره‌وری عوامل تولید در هر یک از گروه‌های چهارگانه بررسی خواهد شد. در مجموع، هدف اصلی این پژوهش بررسی عملکرد بنگاه‌های جدیدالورود تولیدی در سال‌های پیش از خروج آن‌ها و همچنین تأثیر آن بر خروج این بنگاه‌ها می‌باشد. این رویکرد برای اولین بار در ایران صورت خواهد گرفت.

۱-۳- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

از معیارهای مهمی که از طریق آن می‌توان به قدرت یک فعالیت صنعتی چه در سطح داخلی و چه در سطح خارجی پی‌برد، میزان بهره‌وری عوامل تولید آن می‌باشد. به گونه‌ای که افزایش سطح بهره‌وری و رشد آن موجب کاهش هزینه‌ها، افزایش قدرت رقابت تولیدکننده در بازار و در نتیجه افزایش میزان سودآوری محصولات نهایی در واحدهای تولیدی آن صنعت خواهد شد (سبحانی و عزیزمحمملو، ۱۳۸۷؛ ص، ۲). از سوی دیگر، موضوع بهره‌وری در مباحث اقتصادی و صنعتی چنان اهمیت یافته است که امروزه تعریف آن را کسب رفاه بیشتر و زندگی مناسب برای

جامعه می‌دانند. در کشورمان ایران نیز، در تمامی برنامه‌های توسعه موضوع بهره‌وری به عنوان موضوعی با اهمیت تلقی گردیده و این مهم در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه که با رویکرد تخصیص یک سوم رشد اقتصادی از قبل رشد بهره‌وری تدوین گردیده، کاملاً مشهود است. این در حالی است که در اقتصاد ایران و در برنامه‌های توسعه اقتصادی، تأکید بر بنگاه‌های کوچک و متوسط به عنوان اصلی‌ترین سیاست اشتغال‌زایی در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته و به عنوان مثال، در برنامه چهارم توسعه به منظور تلاش در جهت بسترسازی برای رشد سریع اقتصادی، اصلاح و تقویت نهادهای پشتیبانی‌کننده توسعه کارآفرینی و صنایع کوچک و متوسط را پیشنهاد گردیده است. در برنامه پنجم نیز به دولت اجازه داده شده است تا در راستای ایجاد اشتغال پایدار، توسعه کارآفرینی و ... به اعطاء کمک‌های هدفمند برای ایجاد پیوند مناسب بین بنگاه‌های کوچک، متوسط و بزرگ اقدام نماید. از این رو، با توجه به اهمیت بهره‌وری هم در سطح بنگاه و هم در سطح ملی، بررسی عوامل مؤثر بر بهره‌وری (در این مطالعه اندازه و سن بنگاه) ضروری به نظر می‌رسد. از سوی دیگر، بر اساس مطالعات انجام شده، یکی از منابع رشد بهره‌وری، ورود بنگاه‌های جدید به صنعت و خروج بنگاه‌های ناکارا از فعالیت اقتصادی می‌باشد. همان‌گونه که بیان گردید در برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران نیز توجه خاصی به رشد اقتصادی از قبل رشد بهره‌وری شده است. از این رو، در جهت تحقق هدف فوق، بررسی این موضوع که بهره‌وری تا چه اندازه بر دوره حیات بنگاه‌ها مؤثر است؛ امری بدیهی و ضروری است. همچنین بر اساس تئوری‌ها و ادبیات موجود، میزان بهره‌وری در طی دوره حیات یک بنگاه ثابت نمی‌باشد و همان‌طور که قبلاً نیز ذکر شد، برای بنگاه‌های خارج شده از فعالیت اقتصادی این شاخص طی سال‌های قبل از خروج روند نزولی خواهد داشت. از این رو، بررسی اینک؛

آیا فرآیند انتخاب بازار در صنایع ایران به درستی عمل می‌نماید؟

آیا سطح بهره‌وری بنگاه‌ها قبل از خروج لزوماً کاهش می‌یابد؟

آیا سطح بهره‌وری معینی وجود دارد که در آن بنگاه لزوماً مجبور به خروج از بازار گردد؟

آیا میزان بهره‌وری بنگاه مانعی در برابر شکست آن تلقی می‌شود؟